

Az ember melegségre vágyik

Négy példa az egyszerűből.

A modern irodalom — a színpadi, film-, tévé-, novella-, regényirodalom — annyi integrálja, differenciálja és valószínűségszámítása közben jól esik egy kicsit a modern egyszerűben tartózkodni. Örkény István négy tévéjátéka az emberi alapműveleteket gyakorolja: szerelmet, indulatot, sértődöttséget, magányt s mindben az alapműveletek alapműveletét, a reményt. A reménykedést abban, hogy az ember társra talál. Mindegy, hogy miben lel társra, férfi egy nőben, lány a fiúban, öregember a régi hivatásában, agglegény egy kokszkályhában, vagy magában a reményben, hogy valaki régen elvesztett egyszer még visszatér — mindegy miben-

kiben, csak társ legyen. Csak meleget adjon. Az ember melegségre vágyik. Ez a vágy oszt és szoroz, összead-kivon az emberben egy életen át. Nem is biztos, hogy ez a mormogó fejszámolgtás: zibcene, ahcene, nem maga az élet-e? Maga az élet, az integrál vagy az egyszerű fokán?

S mert könnyen lehet, hogy ez maga az élet, sokféleképpen lehet elmormogni.

Olyan tragikusan, hogy aki rögeszmésen számolgtat, mint ahogyan Örkény egyik tévéetüdjében, a *Mikor van vége a háborúnak?* pillanatképeben az anya faggatja az időt harminc év múltán is, mikor jön haza a frontról a fia, maga sem veszi észre, hogy reménye milyen eszelős s milyen tragikus

alak ő maga. Csak a néző tudja, hogy ez a pillanatkép valójában mekkora tragédia s hogy milyen komor a felelet, amit az író a kérdésre ad: mikor lesz vége a háborúnak? Mindaddig nem, míg valaki is emlékszik a háborúra, mindaddig nem, míg háború lehet a világban.

De el lehet számolgtatni olyan groteszkül is Örkény egyszerűjében, ahogyan a magány házi feladatát egy agglegény oldja meg: társat egy thermokokszkályhában talál s mintegy nőül veszi Őt. Mert az ember melegségre vágyik.

És lehet az emberi egyszerűen úgy végigmenni, ahogyan a *Jégárpa* jelenetsorában elvonul egy egész közelmúlt korszak méltánytalansága egy pályájáról kisiklatott öreg orvos és

Oze Lajos és Rajz János a *Jégárpa* című novellában



VÁLASZÚT - FELSZABDALVA

a páciense esetében. Az orvos attól, hogy a beteget legalább egy jégárapamutét erejéig megbizik benne, visszakapja az emberi méltóságát, és a páciens attól, hogy a broszúra-szövegek után végre valaki nyíltan goromba vele, visszakapja az életkedvét. Mivelhogy az ember a gorombaság melegére is vágyik.

S benne van az egyszerű negyedik példájában, Az utolsó vonat jeleneteiben az is, hogy az életben egy rövid találkozás, néhány emberi szó megér minden kockázatot. Mivel az ember olyan, hogy halális veszélyre se hederít, ha melegségre vágyik.

Nagyon is bonyolult hát Örkény egyszerű egyszerűen a négy kis példában. Csak attól könnyebb megfejteni a modern írások valószínűségszámításainál, mert tisztább náluk, mert okos, logikus, mert olyannyira emberi alapművet és emberséges jelkép.

De azért is, mert *Esztorgályos* Károly rendezése a négy elragadó írói ujjgyakornatban a jelképek hangzását, dalmát nem rendezői jelképekkel, hanem finom rendezői kisrealizmussal hagyta szólni. Rendezői keze nyomán a színészekből — *Sulyok* Máriából, *Rajz* Jánosból, *Óze* Lajosból, *Piros* Il dikóból, *Kozák* Andrásból, *Kállai* Ferencből, *Hegedűs* Ágnesből, *Péchy* Blankából — kisrealista színészi mesterművek teremttek, Örkény négy kis művéből pedig nagyszerű televíziós percek.

MÁTRAI BETEGH BELA

Kétszer tizenöt plusz huszonöt csak a matematikában egyenlő mindig ötvenöt. Ha egy dokumentumfilmet szabdalnak ily módon három részre, a matematikailag helyes képlet könnyen megcáfolható.

Ez történt a *Fiatalok válaszútján* című műsor esetében. A három részre törtelt adásidőben ugyan kitette az ötvenöt percet, hatásában azonban kevesebb maradt egy majd órányi dokumentumfilmmé. Az ismertetés ugyan sorozatot emleget, de nem minden lesz sorozat, amit több részletekben adnak le. Itt sem a téma, sem a feldolgozás logikai szerkezete nem indokolta az időbeli szétválasztást, s a nézőben méltán ébredt fel a gyanú, hogy noha alcímekkel is megfejtették a különböző részeket, ez csak kényszerű megoldása lehetett egy egységes időt kívánó film névleges sorozatosításának.

A műsorbeosztás látszólag jelentéktelen kérdésére azért érdemes ennyi szót vesztegetni, mert tanulsággal szolgálhat. Esetünkben ugyanis egy időszéri és fontos téma jó, helyenként remek dokumentarista eszközökkel frappánsan érvelő feldolgozásának súlyát és hatásosságát gyengítette az egység időbeli szétszabdálása. Lányi András rendező — aki feltehetően egyszemélyben ellátta a majdnem mindig telibetalálónan kérdező riportert szerepét is — Illés János operatőrrel azt bizonyította be, hogy mennyi zavar, bizonytalanság és kényszermegoldás kíséri ma is az általános iskolák nyolcadik osztályosainak pályaválasztását. Ez a tény nem új. Mint ahogyan az sem, hogy nemcsak a 14–15 éves gyerekek — akik a pszichológus szerint sem elég érettek még annak biztonságos eldöntésére, hogy mik is szeretnének lenni —, hanem maguk a szülők is gyakran a legteljesebb tanácsatlansággal állnak szemben a kérdéssel: hová tovább? Lányi érdeme nem valami új dolog kimondása, hanem az, hogy újra kimondja amit bár tudunk, de még nem oldottuk meg. A film szolgálata: nem hagyja elnyugodni a kérdést.

Sőt, nyugtalanít. Mert látunk egy okos tekintetű fiút, akinek értelmesen fogalmazott mondataiból csak úgy süt a vágy, hogy műszerész legyen, s a hit, hogy meg is állná a helyét. Aztán halljuk az osztályfőnököt, amint fejére olvassa ennek a gyerekeknek „összes bűneit”, hogy bár a kisfiú még szavalóversenyt is nyert, de ő, a tanárnő „nehezen tudja összeegyeztetni a versek szeretetét azzal, hogy a gyerek verekedős.” Semmi biztatás nincs ezekben a szavakban. Pedig ez a gyerek csak az iskolától kaphatná meg az útnak indítás minden feltételét, hiszen a tanácsatlanság és meglehetősen keserűen beszélő szülőknek sem idejük, sem felkészültségük nem volt arra, hogy szellemi irányítói és kibontakoztatói legyenek gyerekek képességeinek. És halljuk a pályaválasztási tanácsadó pszichológusnőjét, aki kereskedelmi pályára irányította el a fiút, mert „személyiségjelei nem adtak megnyugtató eredményeket.” De a riporteri kérdésre, hogy mit ezek a személyiségjegyek, csak zavart csend és hűmögés a válasz.

A rendező a pályaválasztás gondjában rejlő ellentmondásokat nagyon jó érzékeléssel alkalmazott ellenpontozás szerkesztéssel érzékeltette. A kérdés családi és iskolai vonatkozásait a riportrészletek helyenként frappáns csoportosításával társadalmi szintű kérdéssé fogalmazta meg, s a téma lényegéig hatol: a fizikai dolgozók gyerekeinek több segítségre, biztatásra lenne szükségük a megnyugtató döntéshez.

BÁRSONY ÉVA